

УДК 159.923.2

**The phenomenon of discursive resonance
(on the materials of the art event)**

**Феномен дискурсивного резонансу
(за матеріалами одного мистецького заходу)**

Olha O. Zaretska

Ph.D. in philology, leading researcher

Ольга Олександрівна Зарецька,

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник

olgazaretska@gmail.com

ORCID 0000-0002-1168-0051

G.S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine

Laboratory of cognitive psychology

01033, 2, Pankivska str., Kyiv, Ukraine

Лабораторія когнітивної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка

Національної Академії педагогічних наук України

вул. Паньківська, 2, м. Київ, Україна, 01033

Abstract

The phenomenon of resonance in the context of discursive and psychological research is considered. The concept of "discursive resonance" is introduced, which denotes the phenomenon of an "explosive" increase in social or individual discourse in response to a certain socially significant event. The research is based on the materials of a high-profile cultural event - the exhibition of one of the Sixtiers artists A. Gorska.

The purpose of the article is to understand the psychological factors of the discursive resonance caused by the exhibition. A psychological analysis of the visual and textual materials of the exhibition, reflecting the personality of Alla Gorska and her biographical path, was carried out in comparison with the texts of the discourse

generated by the exhibition, in particular, according to posts on social networks Facebook, Instagram, and YouTube.

The factors of the resonant discursive reaction of society are determined, which are both the personal traits of the artist and the peculiarities of her situational environment: the need for self-determination, to resolve the issue of one's own authenticity; the conscious choice of Ukrainian culture as the basis for one's own identity; the experience of rallying around an idea; love of freedom; resistance energy, readiness to resist the system; the heroism of the artist's personality. The demand for these personal qualities in modern society at the individual and societal levels is analyzed.

Mechanisms of resonance as a psychological phenomenon are determined, the channels of which are (a) resonance due to provocation; (b) resonance through identity; and (c) resonance due to conducting parallels. The personality of A. Gorska appears for the current generation as a role model of an internally free person who can behave following her values under any circumstances and knows how to implement these values in life, in her actions, how to organize relevant events, and how to surround herself appropriate human environment. These are the personal life competencies that a truly authentic free person oriented to their realized values should have.

A kind of "provocation" by the personality of A. Gorska took place. The "trigger" of the resonance explosion was the modern "embodiment" of those meanings that are the real factors of resonance.

Keywords: resonance, discourse, self-determination, self-awareness, authenticity, self-identification, deep personal needs, personal traits, personal development, role model, the Sixtiers.

Анотація

Розглядається явище резонансу в контексті дискурсивно-психологічних досліджень. Вводиться поняття «дискурсивного резонансу», яким позначено феномен «вибухового» збільшення суспільного чи індивідуального дискурсу у відповідь на певну суспільно значиму подію. Дослідження проведено за

матеріалами резонансного культурного заходу – виставки художниці-шістдесятниці А. Горської.

Мета роботи – осмислити психологічні чинники дискурсивного резонансу, що його викликала виставка. Проведено психологічний аналіз візуальних і текстових матеріалів виставки, що відображають особистість Алли Горської та її біографічний шлях, у співставленні з текстами породженого виставкою дискурсу, зокрема з дописами у соціальних мережах фейсбук, інстаграм та ютуб.

Визначено чинники резонансної дискурсивної реакції суспільства, якими є і особистісні риси художниці, і особливості її ситуаційного оточення: потреба в самовизначенні, в вирішенні питання щодо власної аутентичності; свідомий вибір української культури як основи для власної ідентичності; досвід гуртування навколо ідеї; волелюбність художниці; енергія супротиву, готовність до супротиву системі; героїчність особистості мисткині. Аналізується запит на ці особистісні якості у сучасному суспільстві на індивідуальному і суспільному рівнях.

Визначено механізми дії резонансу як психологічного явища, каналами якого є (а) резонанс через провокацію; (б) резонанс через тотожність; (в) резонанс через проведення паралелей. Особистість А. Горської постає для нинішнього покоління як рольова модель внутрішньо вільної людини, яка може себе вести відповідно до своїх цінностей за будь-яких обставин і знає, як ці цінності втілити в життя, в свої вчинки, як організувати відповідні події, як оточити себе відповідним людським оточенням. Це ті особистісні життєві компетентності, які мають бути у дійсно аутентичної, вільної, орієнтованої на свої усвідомлені цінності людини.

Відбулась свого роду «провокація» особистістю А. Горської. «Тригером» резонансного вибуху стало сучасне «втілення» тих смислів, які є справжніми чинниками резонансу.

Ключові слова: резонанс, дискурс, самовизначення, самоусвідомлення, аутентичність, самоідентифікація, глибинні особистісні потреби, особистісні риси, особистісний розвиток, рольова модель, шістдесятництво.

Вступ

Термін «резонанс» в контексті дискурсивно-психологічних досліджень не є розробленим поняттям. Громадський резонанс – це соціальне явище, що виникає, коли певна подія, ідея чи ситуація викликає широкий інтерес, обговорення та відгук у суспільстві. В гуманітарних контекстах йдеться зазвичай про резонанс ідей і думок після оприлюднення певного твору чи певної культурної події значущого масштабу. Вживанням цієї метафори підкреслюють відгук суспільства з помітним ефектом посилення якоїсь «згуртовуючої» ідеї чи настрою, що їх розділяє значна частина тих, хто зреагував на подію.

Тема впливу культурного контексту на індивідуальний дискурс людини досліджувалась у багатьох роботах, виконаних з позицій психолого-герменевтичного підходу. Саме в такому сенсі резонанс розуміє Г.Г. Гадамер, коли розглядає резонанс людини з культурними явищами, зокрема, з текстами. Він називає "злиттям горизонтів" зіткнення свідомості суб'єкта з культурним контекстом і її перетворення через сприйняття і «перетравлення» впливу цієї зустрічі (Gadamer, 2000). «Горизонтом культурних смислів» називає цей культурний контекст життя Ч. Тейлор (Teilor, 2005).

У соціології теорія резонансу розроблена Х. Розою (Roza, 2018). Резонанс в розумінні автора – це емоційне і духовне з'єднання людини і світу, взаємний відгук індивідуума і оточення, діалог між ними. Х. Роза пише про три типи резонансу: горизонтальний (міжособистісні зв'язки); вертикальний – відносини людини з цінностями і смислами поза межами її індивідуальності (релігія, мистецтво, природа тощо); діагональний – взаємодія і зв'язок людини з предметами або інструментами. Важливою в контексті нашої роботи є теза автора про динаміку резонансу – готовність людини дозволити світу вплинути на себе і бути відкритою до змін (Roza, 2018).

Відкритість людини до світу як джерело, що живить її автентичність і екзистенційну позицію, з філософської точки зору досліджував М. Гайдегер, хоча терміном «резонанс» він не користувався (Haideher, 1997). М. Гайдегером підкреслюється важливість усвідомлення людиною своєї автентичності; при цьому автор вживає термін «автентичність» у сенсі, близькому до ідеї резонансу: обидва поняття зосереджені на глибинних, суттєвих зв'язках людини зі світом.

В контексті психологічної герменевтики цю тему поглиблено розробляє Н.В. Чепелева (Chepelieva, 2007; Chepelieva, 2015; Chepelieva, 2023 etc.). Автор апелює до «тематичних провідних лейтмотивів» та «метанаративів», вироблених у культурі, як до основних механізмів взаємодії особистості та культури «Наративні ресурси» культури збагачують наративну базу особистості, дозволяють їй виробити свої базові концепти (насамперед її Я-концепцію) та свій базовий наратив.

В численних дослідженнях колективу науковців, виконаних під керівництвом Н.В. Чепелевої (Chepelieva et al, 2004; Chepelieva et al, 2008; Zareckaja, 2009; Zaretska, 2013; Gucol, 2014; Chepelieva et al, 2016; Chepelieva et al, 2019; Chepelieva et al, 2022 etc.) та в її власних публікаціях, детально розроблено проблеми самопроекування і самоконструювання як процесів, що через переосмислення індивідом свого індивідуального досвіду під впливом оточуючого дискурсивного культурного середовища ведуть до його індивідуального «розширення горизонту» і особистісного розвитку.

В сучасних умовах провідну роль у розвитку особистості грає соціокультурний віртуальний простір, який робить доступними пересічному індивіду практично всі пласти культури – в тому числі і через наративізований у численних соціальних мережах індивідуальний досвід інших людей. Віртуальний контекст суттєво впливає на якість життя у сучасному суспільстві, стає фактором постійного резонансу людини і соціокультурного середовища (Smulson et al, 2015).

Феномен дискурсивного резонансу привернув увагу під час проведення нещодавнього мистецького заходу – виставки «Алла Горська. Боривітер» в Українському домі (березень-квітень 2024 року), яка була присвячена 95-річчю відомої української художниці-шістдесятниці і відображала не тільки творчість, а й непересічну особистість Алли та її короткий життєвий шлях, який і став трагічно коротким через ті її особистісні риси, які йшли всупереч тоталітарній радянській системі. А. Горська прожила всього 41 рік і була вбита при загадкових (нібито) обставинах.

З перших днів роботи виставки стало очевидним, що відбувається щось неочікувано значуще – замість вишуканого художньо-мистецтвознавчого заходу з майже постійним колом зацікавлених відвідувачів на виставку «повалив» народ, причому маса молоді. Виставка стала видатною суспільною і медіа подією. Масштаб виставки був вражаючим: чотири поверхи Українського дому, безліч цікавого біографічного матеріалу, текстового – листи Алли і до Алли, хронологія подій у світі, що відбувалися і часто перегукувалися з тим, що відбувалося в цей час в Україні, маса художніх робіт А. Горської, які досі не виставлялися. За півтора місяці, за свідченнями співробітників Українського дому, виставку відвідало більше 51000 відвідувачів. Практично кожного дня відбувалися замовлені різними організаціями екскурсії по виставці, до екскурсій примикали вільні відвідувачі; в кінці дня часто відбувалися інтерв'ю відомих людей (причому не тільки з художніх кіл!), і теж при повних залах.

Не дивно, що термін «резонансна подія» вживався майже у кожному виступі. Резонанс – часто вживаний саме у такому метафоричному значенні термін у гуманітарному дискурсі. Суспільний резонанс, культурний резонанс цього заходу став темою, про яку говорив і писав навесні 2024 року весь мистецький Київ. Стало зрозуміло, що відбувається те, що за влучною підказкою Н.В. Чепелевої було названо «дискурсивним резонансом»: Інтернет наповнився публікаціями на тему виставки – інформаційними і аналітичними, і це набуло такого масштабу, що можна констатувати – відбувся *дискурсивний вибух* у відповідь на виставку: «Це схоже на загальнонаціональний катарсис»

(<https://life.pravda.com.ua/culture/pidsumki-vistavki-boriviter-rozpovidaye-olena-grozovska-301269/>).

Майже в кожній публікації чи в усному тексті під час виступів порушувалося питання «чому так сталося», чому особистість, яка пішла з життя 54 роки тому, так цікавить нинішнє покоління? Що саме відгукується? Що актуалізувалося нинішнім контекстом життя? Необхідність осмислити ці питання з психологічної точки зору очевидна. Які риси особистості, яскраво виражені у Алли Горської, зрезонували? Які акценти вдало проставили організатори виставки, щоб викликати такий резонанс у суспільстві?

З метою знайти відповіді на ці питання було проведено психологічний аналіз дискурсу, породженого у відповідь на виставку, і самої ситуації «зустрічі» суспільства з подією такого плану і масштабу. Масштаб дискурсу не дозволяє вважати висновки, зроблені в межах цієї роботи, остаточними; дослідження у цьому напрямку безумовно мають бути продовжені.

Мета даної роботи полягає в (1) аналізі психологічних складових явища дискурсивного резонансу за матеріалами виставки і породженого внаслідок неї дискурсу, (2) пошуку психологічних чинників цього феномену – на індивідуальному і колективному рівні, (3) аналізі суспільного ефекту актуалізації певних смислів, втілених у експонатах виставки.

Матеріали та методи

Аналіз було проведено за візуальними і текстовими матеріалами виставки, що відображали особистість Алли Горської та її біографічний шлях, у співставленні з текстами породженого виставкою дискурсу. Активно досліджувались дописи у соціальних мережах фейсбук, інстаграм та ютуб (кілька зразків для прикладу: <https://susplne.media/culture/735697-ponad-51-tisaca-ludej-vidvidala-vistavku-boriviter-prisvacenu-zittu-j-tvorcosti-mistkini-alli-gorskoi/>;
<https://www.radiosvoboda.org/a/alla-horska-vystavka-v-kyyevi/32872656.html>;
<https://www.uadim.in.ua/podiyi/alla-horska.-boryviter>;

<https://www.youtube.com/watch?v=mjnCYnMMeOE;>

<https://www.youtube.com/watch?v=4BvJ79TiSjo;> <https://www.youtube.com/watch?v=sUAICSi-IQA&t=21s;> [https://life.pravda.com.ua/culture/pidsumki-vistavki-boriviter-rozpovidaye-olena-grozovska-301269/;](https://life.pravda.com.ua/culture/pidsumki-vistavki-boriviter-rozpovidaye-olena-grozovska-301269/)

безліч інших доступні у відкритих джерелах) . Для уточнення деталей біографічного і особистісного плану було залучено матеріали Благодійної організації «Фонд Алли Горської та Віктора Зарецького» (Zaretskyi, 2023).

Результати

Резонанс – широко відома і часто вживана метафора в гуманітарних, зокрема, культурологічних, дисциплінах, хоча саме поняття резонансу описує фізичне явище – вібрацію одного об'єкту у відповідь на вібрацію іншого. Суттєво, що вібрація-відповідь відбувається, якщо у цих двох об'єктів є щось сутнісно спільне за самою їхньою природою. Так саме у метафоричному смислі поняття резонансу вживають для позначення реакції суспільства на певні події, точніше, на ідеї, теми, цінності, які набули значущості завдяки цим подіям.

Що резонує в таких випадках? Резонують глибинні, сутнісні смисли, які можуть бути до того ще не сповна усвідомлені і семіотизовані їхніми носіями; але самий факт резонансу полягає в усвідомленні, артикуляції і текстуалізації цих смислів – тобто у переведенні їх у тексти. Тим самим збільшується – кількісно і якісно – дискурс суб'єкта, що зрезонував, і колективного, і індивідуального. Саме це вкладається в розуміння «дискурсивного резонансу».

Поняття резонансу використовують як метафору "потрясіння" від співзвуччя смислів чи навіть від смислового збігу. Якщо в технічних науках збігаються вібрації, то в психічних процесах вібрують у відповідь на вплив смислові струни, що часто несуть найвищі смисли. Тому можна говорити про емоційний резонанс – так само, як коли йдеться про співпадіння або перегукування ідей, говорять про когнітивний резонанс. Часто реакцію на сприйняття релігійних текстів чи текстів трансцендентного плану описують дещо пафосно як «вібрують найвищі струни душі».

Наразі нас більше цікавить дискурсивний резонанс на рівні індивіда, і суспільний – як у сукупності індивідів, яких об'єднує саме однотипна реакція на явище, що викликало феномен резонансу. Вживаючи термін «реакція суб'єкта», маємо на увазі саме таке розуміння індивіда чи колективного суб'єкта.

Проведений аналіз дозволив висунути припущення про такі чинники резонансної дискурсивної реакції індивіда і суспільства в ситуації, що розглядається:

I. Перш за все, це *потреба в самовизначенні*, в вирішенні питання щодо *власної аутентичності*. А. Горська була дочкою впливового радянського діяча у культурній сфері, соратника Олександра Довженка, директора кількох кіностудій, – тобто по статусу представницею «золотої молоді», типовою «мажоркою», як прийнято називати таку молодь. У повоєнному голодному Києві водій батька возив її у художню школу, а потім і в художній інститут, на авто, а, вона підгодовувала однокласників і однокурсників дбайливо зібраними сніданками; її життя було зовсім іншим, ніж у її повоєнного голодного художнього оточення. Але це не завадило їй визначитися відносно того, з ким вона, яка вона – яка є і якою хоче стати. Ключову роль в такому її визначенні зіграло художнє оточення, творче середовище, яке стало згодом ядром українського шістдесятництва – моральної, культурницької та громадсько-політичної опозиції радянській системі (Sverstiuk, 1993; Kotsiubynska, 2000; Zaretskyi, 2008). Історія Клубу творчої молоді «Сучасник», теж яскраво представлена на виставці, з його зірковим складом творчих особистостей, не залишає сумнівів у коренях такого зрушення особистості молодої, завзятої, творчо обдарованої художниці (Taniuk, 1996; Zaretskyi, 2008).

Пошук своєї аутентичності, потреба у самоідентифікації – одна з базових проблем трансцендентного плану у зрілої особистості. Описів і аналізів (як у мемуарно-щоденниковій спадщині, художніх творах, так і в філософських, філолого-культурологічних та психологічних дослідженнях) чимало (див., наприклад, яскраві зразки – (Teilor, 2005; Radziievska, 2018; Antoniuk, 2007a;

Antoniuk, 2007b)). Проте у випадку, що став предметом нашого аналізу, могутній суспільний та індивідуальний ефект був забезпечений саме феноменом резонансу, викликаного психологічними чинниками.

II. Другим очевидним чинником резонансної реакції сучасного суспільства, був *свідомий вибір А. Горською української культури, «українства», як основи для власної ідентичності*. Важливе для розуміння цієї позиції шістдесятників роз'яснення З. Антонюка (одного з шістдесятників, багаторічного «в'язня сумління»): «Свідомість власної історії ... є яскравою рисою національної емансипації, яка не має нічого спільного з націоналізмом» (Antoniuk, 2007a, 4). Цю цитату з італійської газети автор зробив гаслом свого великого двочастного твору, який є, по суті, глибоким автонаративом усвідомлення своєї автентичності – самоідентифікації.

Аналіз дискурсу дозволив віднайти свідчення сучасників, що саме А. Горська принесла у Клуб ідею про те, що українська культура в умовах СРСР занедбана, другорядна, і треба ці скарби відкрити і опанувати. За іншою версією, перший імпульс цього руху йшов від її чоловіка, видатного художника В.І. Зарецького.

А. Горська почала вчити мову (хоча до кінця життя не позбавилася «ленінградського» акценту), разом з однодумцями по Клубу заглиблюватись в українську історію і культуру, активно досліджувати прояви «українства» в його носіях, причому не стільки в міських носіях, суттєво зросійщених, а в «першоджерельних» – їздити з експедиціями по Україні. Цілеспрямовано і свідомо вони заглиблювались в історію українського мистецтва, зовсім мало відомого і не вельми популярного, наприклад, в Києві (на жаль, ще й досі відчуваємо це, особливо серед представників старшого покоління – про це свідчить досвід перейменування вулиць, коли попередня назва, що увічнювала імена радянських чи російських діячів, замінювалась на імена часто майже не відомих київському загалу видатних діячів української культури чи історії).

Безумовно, у сучасному суспільстві запит на осмислення цієї складової особистісної ідентичності є. Це пошук відповіді на питання: що особисто для

мене означає бути українцем (будь-якої національності), які смисли я вкладаю в це поняття. З.Антонюк з цього приводу писав: «*Кожне* покоління має власне ставлення до проблем нації, свій власний спосіб бачення. *Кожному* поколінню реальна дійсність накладає інше ставлення до минулого (як і сучасного). *Кожне* покоління робить із цього свої висновки, свій синтез» (Antoniuk, 2007a, 4).

Таким чином, якщо першим каналом резонансу можна вважати потребу в аутоідентифікації, у визначенні власної ідентичності, то другим каналом є саме орієнтація на українство як на свою опору, своє підгрунття, свій «цивілізаційний вибір».

Зрозуміло, що в нинішніх умовах повномасштабної війни, коли гостро стоїть питання про саме існування української держави, ці питання стали вкрай актуальними і на індивідуальному, суб'єктивному рівні: а хто я є? Особливо якщо «я» російськомовний і зрочений на переважно російській культурі (для старшого покоління). Патріотизм потребує певного підгрунття на рівні свідомого вибору відповідних власних цінностей. Але нинішні кризові умови вимагають практично від кожної людини зробити цей ціннісний вибір. Палітра думок і індивідуальних висновків наших сучасників щодо цього достатньо різноманітна, як показують соціологічні опитування чи аналіз соціальних мереж.

III. Третій суттєвий для виникнення резонансу момент – це *досвід гуртування навколо ідеї*. Шістдесятники – це молоді митці і науковці (не обов'язково гуманітарії), що об'єдналися навколо ідеї відродження української культури у київському Клубі творчої молоді «Сучасник», загальноновизнаною душею і певною мірою прапором якого була Алла Горська. Плідна ідея породила плідну форму її реалізації. Що могла зробити одна мисткиня за радянських часів? Багато, але не так, як співдружність талантів. Вони резонували один з одним, одна ідея резонувала з іншою – тому і відбувся вибух талантів, що забезпечило гідний вклад в українське мистецтво другої половини XX століття.

Досвід згуртування, взаємопідтримки теж яскравий і резонуючий. Алла особисто, маючи чоловіка (і не абиякого, а самого Віктора Зарецького, яскравого і загально визнаного художника) і неповнолітнього сина, незважаючи на погрози агентів КДБ, які були весь час поруч – і в квартирі, і в клубі творчої молоді, їздила неодноразово до місць ув'язнення вже заарештованих друзів, всіляко підтримувала їх – і словом, і ділом, надсилала їм посилки, вела переписку. І ці її листи, факсимільно відтворені на виставці на величезних шпалерах, вражають. У Алли Горської було чимало талантів – і безумовно талант до слова.

Цікавим виставковим засобом було відтворення тих експонатів, які не могли бути представлені в оригіналі, у суттєво великому форматі (не листочки формату А4, які важко читати, а цілі шпалери). І цей масштаб теж певним чином резонував з масштабом особистості Горської.

IV. Один з найяскравіших чинників резонансу – це *волелюбність* художниці. Спадає на думку, що можливо саме «мажорство» А. Горської стало базою і трампліном для цього: вона не росла в атмосфері страху, не звикла боятися чогось, лякатися, бути слухняною, як це було у підсвідомості її однолітків, що з дитинства знали, що можна, а про що і помислити навіть небезпечно. Вона мала сміливість протиставити свою думку навіть президії загальних зборів Спілки художників України – у весь голос, підписувати листи у захист тих митців, якими вже займалося КДБ, писати самій заяви протесту тощо.

Здається, волелюбність, жага волі теж зараз потребують осмислення і усвідомлення, причому на індивідуальному рівні.

V. Каналом резонансу стала і *енергія супротиву*, яку випромінювала особистість А. Горської – готовність до супротиву системі, готовність тримати удар системи, непохитність. Ці риси завжди є актуальними, бажаними і привабливими для певної частини молоді.

VI. Пов'язана з цим риса – це *героїчність* особистості А. Горської, готовність бути героєм. Життя Горської демонструє форми героїзму у протистоянні системі, владі. Це теж є актуальним питанням у наш час.

Якщо говорити про *механізм дії* резонансу як психологічного явища, відстежуються такі його канали дії:

1. *Резонанс через провокацію*, коли відбувається зустріч з новими смислами, що супроводжується відчуттям новизни («провокуюча» новизна). У попередніх роботах йшлося про провокацію текстом (Zarec'jka, 2016; Zarec'jka, 2018). Різноманітні тексти виставки (власне текстові, у дуже великому форматі, візуальні експонати – живопис, графіка, фото мозаїк) запустили текстову хвилю дискурсивного резонансу. Якщо порівнювати провокацію і резонанс як два механізми розширення індивідуального дискурсу, можна зауважити, що провокація, зокрема провокація культурним текстом, здається менш сутнісним процесом. Зустріч з *новими* для особистості смислами при провокації може зацікавити, навіть захопити, але зовсім не обов'язково це відобразиться на трансцендентному, сутнісному рівні. В той же час резонанс як психологічний феномен – це сутнісне «впізнавання» *своїх* глибинних потреб, можливо навіть не семіотизованих до моменту зустрічі. Тому якщо це відбувається, воно переживається як *подія* на індивідуальному рівні;
 - *резонанс через тотожність*. Йдеться про «впізнавання» і семіотизацію своїх неусвідомлених, прихованих від усіх і від себе смислів;
 - *резонанс через проведення паралелей* – відчуття, усвідомлення того, в чому ти інший, чим твої індивідуальні смисли, твій автонаратив відрізняється від зразка, що його демонструє виставка в особі А. Горської.

Навіть якщо обмежитися цими напрямками резонування, зрозуміло, чому зустріч на виставці з такою могутньою постаттю, як Алла Горська, справляла сильне враження на особистість відвідувачів, причому саме молодих, для яких ці особистісні проблеми болючі і нагальні. Особистість А. Горської постає як *рольова модель* внутрішньо вільної людини, яка може себе *вести відповідно до*

своїх цінностей за будь-яких обставин, навіть у жорстко тоталітарній системі. Ця людина знає, як ці цінності втілити в життя, в свої вчинки, як організувати відповідні події, як оточити себе відповідним людським оточенням – і виставка свідчила, як це відбувалося в реальному житті художниці. Спадає на думку, що якби людина з такими якостями дожила до незалежної України, мабуть, ми б жили у трошки іншій країні. Хоча зараз їй виповнилося вже 95... За свідченням О.Забужко, висловленим під час її інтерв'ю на виставці, в 1970 році, коли Аллу було вбито, вона переживала цю трагічну подію як свою власну втрату – бо і тоді, для того покоління, А. Горська була рольовою моделлю, взірцем жінки-«королеви Києва» (цитата з виступу О.Забужко).

Про резонанс в культурологічних дослідженнях говорять і у випадках, коли йдеться про «перегукування» різних культур або різних періодів у розвитку тієї самої культури – в діахронічному аспекті. В ситуації, яка є об'єктом нашого дослідження, діахронічний вимір теж має місце, проте слід зауважити, що «тригером» резонансу стало нове, сучасне «втілення» тих смислів, які є справжніми чинниками резонансу. Зрозуміло, що цьому передувало глибоке осмислення особистості А. Горської і контексту її діяльності організаторами виставки і знаходження тієї «знакової форми», яка (за Г.П. Мельниковим) найкращим чином «натякала» на її глибинний смисл (Mel'nikov, 1978) і допомогла цьому «втягнутому» смислу стати надбанням суспільної та індивідуальної свідомості.

Раніше ми аналізували таке психологічне явище, як «провокація текстом» (Zarec'jka, 2016; Zarec'jka, 2018). І резонанс, і провокація можуть бути чинниками розвитку індивідуального дискурсу. Можна думати, що якщо при діалозі відбувається вплив однієї людини на іншу, при читанні – вплив тексту на читача, то завжди має місце резонанс того чи іншого масштабу. При цьому може відбуватися (і при резонансі відбувається) зміна якості власних смислів: неусвідомлюване до цього – усвідомлюється; не семантизоване, не семіотизоване – отримує своє семіотичне втілення.

Проводячи аналогію, можна сказати, що за допомогою мистецького заходу, про який йдеться, відбулась «провокація особистістю» – центральна фігура, якій було присвячено виставку, стала рольовою моделлю для багатьох сучасників різного віку, зразком усвідомленого вибору, зразком непокори обставинам, зразком вибудовування свого "Я" у відповідності зі своїми цінностями. Була прапором у 60-ті і доволі несподівано цей прапор замайорів і зараз, через півстоліття, – і пролунав як гонг для нинішнього покоління, став свідоцтвом того, що в нинішніх особистостях є співзвучність. В першу чергу, співзвучність відчуття потреби в аутентичності і співзвучність самого вирішення цього питання. Відбулось пізнавання свого бажаного "Я" у волелюбній жінці, потяг до опори на безумовний авторитет видатної особистості. Зокрема, у самоідентифікації, у прагненні до самопроектування, самоконструювання, власного авторства свого шляху всупереч вимогам оточуючої системи.

Висновки

Аналіз суспільного ефекту актуалізації певних смислів, втілених як у художніх творах, так і в експонатах виставки, присвяченої цим художнім творам і особистості їх автора, є надскладною і багатоаспектною задачею. Представлену в даній статті роботу варто розглядати більшою мірою як пошукову, ціль якої – ставити питання, а не давати остаточні відповіді на них, привернути увагу до психологічної проблематики таких суспільних явищ, причому не обов'язково на *суспільно-психологічному* рівні. Індивідуальний відгук на провокацію текстами, індивідуальний резонанс з певними суспільними, культурними явищами формує наш індивідуальний дискурс. Це гра нашого індивідуального досвіду з дискурсивними впливами певних контекстів – нібито однакових для всіх нас, але ж ми їх по-різному сприймаємо і означаємо, що і робить нас такими унікальними і неповторними. Індивідуальні паралелі, індивідуальна конфронтація з певними смислами сприяють доосмисленню себе, тобто дозріванню особистості. Як констатує Г. Г. Гадамер, «всяке розуміння вже є звершенням» (Gadamer, 2000, 9).

Виставка своїм заглибленням у деталі життя мисткині наочно продемонструвала ті особистісні життєві компетентності, які мають бути у дійсно аутентичної, вільної, орієнтованої на свої усвідомлені цінності, людини. І дискурсивний резонанс, викликаний виставкою, став свідченням актуальності цих життєвих компетентностей в сучасній кризовій ситуації.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

References

- Antoniuk, Z. (2007a). *Konspekt samousvidomlennia. Chastyna 1* [Synopsis of self-awareness. Part 1.]. Kharkiv– Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Antoniuk, Z. (2007b). *Refleksii identychnosti* [Reflections of identity]. Kyiv– Kharkiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Chepelieva, N.V. (2007). *Teoretichni zasady narativnoyi psihologiyi* [Teoretichni zasady naratyvnoji psykhologhiji]. *Narativni psihotehnologiyi – Narrative psychotechnologies*. Chepelieva, N.V. (Ed.). 3-37. Kyjiv: Ghlavnyk. (*Seriya «Psihol. Instrumentariy» – The series "Psychol. toolkit"*) [in Ukrainian].
- Chepelieva, N.V. (2015). *Tekst i chytach* [Text and reader]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Chepelieva, N.V. (2023). *Rozvyazannya smyslovykh zadach u zhyttyeviy kompetentnosti osobystosti* [Solving of sense problems in the personality life competence]. *Tekhnolohiyi rozvytku intelektu – Intelligence development technologies*, Vol. 7, 1 (33). Retrived from: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/618/190 [in Ukrainian].
- Chepelieva, N.V., Smulson, M.L., Rudnytska, S.Yu., Zazymko, O.V., Zaretska, O.O., Shylovska, O.M., ... & Gudinova, I. L. (2022). *Dyskursyvne konstruyuvannya dosvidu u konteksti rozvytku osobystosti: monografiya* [Discursive construction of experience in the context of personality development: monograph]. Chepelieva, N.V.

(Ed.). Kyiv: G. S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/> [in Ukrainian].

Chepeljeva, N.V., Smuljson, M.L., Rudnycjka, S.Ju., Zazymko, O.V. et al. (2019). *Dyskursyvni tekhnologhiji samoproektuvannja osobystosti : monohrafija* [Discursive technologies of self-designing of personality: monograph]. Chepelieva, N.V. (Ed.). Kyjiv : Instytut psykholohiji imeni Gh.S. Kostjuka NAPN Ukrajinjy. Retrived from: <http://lib.iitta.gov.ua/717132/> [in Ukrainian].

Chepeljeva, N.V., Smuljson, M.L., Zazymko, O.V., Ghucol, S.Ju. et al. (2016). *Samoproektuvannja osobystosti u dyskursyvnomu prostori: monohrafija* [Self-designing of the individual in discursive space: a monograph]. Chepelieva, N.V. (Ed.). Kyjiv: Pedagoghichna dumka. Retrived from: <http://lib.iitta.gov.ua/704560/> [in Ukrainian].

Chepelieva, N.V., Titarenko, T.M., Smulson, M.L. et al. (2004). *Problemi psihologichnoyi germenevtiki: monografiya* [Problems of psychological hermeneutics: Monograph]. Chepelieva, N.V. (Ed.). Kyjiv: Milenium [in Ukrainian].

Chepelieva, N.V., Titarenko, T.M., Smulson, M.L. et al. (2008). *Sotsialno-psykholohichni chynnyky rozuminnia ta interpretatsii osobystoho dosvidu* [Socio-psychological factors of understanding and interpretation of personal experience]. Chepelieva, N.V. (Ed.). Kyjiv: Pedagoghichna dumka [in Ukrainian].

Gadamer, Hans Georg. (2000). *Istyna i metod. Osnovy filosofskoi hermenevtyky*. [Truth and method. Basics of philosophical hermeneutics] T. 1. Kyiv: «Yunivers» [in Ukrainian].

Haideher, M. (1997). *Buttia i chas* [Being and time]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

Gucol, S.Ju. (2014). *Mifoporozhdenie kak ob#ekt psihologicheskoy refleksii* [Myth-generation as an object of psychological reflection]. Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka [in Russian].

Kotsiubynska, M. (2000). Epistoliarna panorama shistdesiatykh [Epistolary panorama of the sixties]. *Kyivska starovyna – Kyiv antiquity*. 2. 71–83. 3. 100–117 [in Ukrainian].

Mel'nikov, G.P. (1978). Sistemologija i jazykovye aspekty kibernetiki [Systemology and language aspects of cybernetics]. Moscow: Sovetskoe radio [in Russian].

Radziievska, T.V. (2018). Dyskursyvni prostory: istoryko-linhvistychnyi vymir: monohrafiia [Discursive spaces: historical-linguistic dimension: monograph]. Kyiv: DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo» [in Ukrainian].

Roza, Kh. (2018). Rezonans: Sotsiologhiia stosunku do svitu [Resonance: Sociology of relation to the world]. Kyiv: Dukh i Litera.

Smulson, M.L., Lototska, Yu.M., Nazar, M.M., Ditiuk, P.P., Kovalenko-Kobylanska, I.H. et al. (2015). Intelktualnyi rozvytok doroslykh u virtualnomu osvithnomu prostori: monohrafiia [Intellectual development of adults in the virtual educational space: monograph]. Smulson, M.L. (Red.). Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Sverstiuk, Ye. (1993). Shistdesiatnyky i zakhid [The Sixtiers and the West]. *Bludni syny Ukrainy – Prodigal sons of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].

Taniuk, L. (1996). Vbytyi talant [Killed talent]. *Alla Horska. Chervona tin kalyny – Alla Gorska. Red shade of viburnum*. 157–163. Kyiv [in Ukrainian].

Teilor, Ch. (2005). Dzherela sebe. Tvorennia novochasnoi identychnosti [Sources of self. Creating a modern identity]. Kyiv: Dukh i literatura.

Zareckaja, O.A. (2009). Semioticheskij opyt lichnosti [The semiotic experience of a person]. *Problemy psichologicheskoy germenentiki – Problems of psychological hermeneutics*. Chepelieva, N.V. (Red.). 33-40. Kiev: Izdatel'stvo Nacional'nogo pedagogicheskogo universiteta im. N.P.Dragomanova [in Russian].

Zaretska, O.O. (2013). Dyskurs osobystisnoho zrostannia (za materialamy empyrychnoho doslidzhennia) [Discourse of personal growth (based on empirical research)]. *Mova i kultura – Language and culture*. 16 . III (165). 11–20. Kyiv:

Vydavnychi dim Dmytra Buraho.

http://www.burago.com.ua/sites/default/files/my_files/165_0.pdf [in Ukrainian].

Zarecjka, O.O. (2016). Dyskursyvni praktyky samoproektuvannia doroslykh [Discursive practices of self-designing of adults]. *Samoproektuvannia osobystosti u dyskursyvnomu prostori – Self-designing of the personality in the discursive space.* (N.V. Chepelieva, ed.). 140–172. Kyjiv: Pedahohichna dumka. Retrived from: <http://lib.iitta.gov.ua/704560/> [in Ukrainian].

Zarecjka, O.O. (2018). Provokatsiia tekstom yak diievyi zasib rozvytku individualnoho dyskursu samoproektuvannia [Textual provocation as an effective means of developing an individual discourse of self-designing]. *Aktualjni problemy psykholohiji: Zbirnyk naukovykh pracj Instytutu psykholohiji imeni Gh.S. Kostjuka NAPN Ukrainy. Tom II: Psykholohichna ghermenevtyka – Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine. Volume II: Psychological hermeneutics.* 11. 73-86 [in Ukrainian].

Zarecjka, O.O. (2019). Dyskursyvni tekhnolohii samoproektuvannia doroslykh [Discursive technologies of self-designing of adults]. *Dyskursyvni tekhnolohiji samoproektuvannja osobystosti: monohrafija – Discursive technologies of self-designing of personality: monograph.* Chepelieva, N.V. (Ed.). Kyjiv: Instytut psykholohiji imeni Gh.S. Kostjuka NAPN Ukrainy. Retrived from: <http://lib.iitta.gov.ua/717132/> [in Ukrainian].

Zaretskyi, O. (2023). Alla Horska. Mystkynia u prostori totalitaryzmu [Alla Gorska. The artist in the space of totalitarianism]. Prometei [in Ukrainian].

Zaretskyi, O. (2008). Ofitsiinyi ta alternatyvnyi dyskursy. 1950-80-ti roky v URSS [Official and alternative discourses. 1950-80s in the Ukrainian SSR.]. Kyiv, Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian].